

ЛИСТУВАННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ СПІВТОВАРИСТВІ

ЛИСТИ МИХАЙЛА ТА ЄВГЕНІЇ РУДИНСЬКИХ
ДО АКАДЕМІКА СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОЛОГІЇ ТА МУЗЕЙНИЦТВА

Олександр ПРИНЬ

*Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського,
вул. Володимирська, 62, 01033, м. Київ, Україна, e-mail: al_iskander@meta.ua*

Стаття присвячена аналізу та публікації нових архівних джерел з історії української археології та музейництва, раніше невідомих широкому загалу науковців, що надійшли на збереження з архівів КДБ до Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

В статті проаналізовано листування відомого українського археолога та музейника Михайла Рудинського (1887–1958), його рідної сестри Євгенії Рудинської (1885–1977) – української музейниці – до академіка Сергія Єфремова (1876–1939). Загальна кількість листів Михайла та Євгенії Рудинських до Сергія Єфремова у колекції становить 11 документів, що хронологічно охоплюють період з 7 серпня 1923 р. до 7 грудня 1926 р. За часом та місцем роботи Рудинських 10 листів відносяться до полтавського періоду життя та 1 – до київського.

Так, основними темами, що піднімали Михайло та Євгенія Рудинські в листах до Сергія Єфремова, є: згорання та переміщення етнографічного відділу Полтавського музею та боротьба за цілісність його колекції, затвердження статуту та поточна діяльність Полтавського наукового товариства при ВУАН, опрацювання архівів та матеріалів П. Мирного, В. Горленка, І. Тобілевича, проведення археологічних робіт на теренах Полтавщини, спроби пошуку Михайлом Рудинським роботи в музеях та установах Києва, Дніпра, Харкова тощо.

У додатку до статті наведено 10 повнотекстових листів, археографічно опрацьованих із збереженням стилістичних особливостей мови авторів.

Ключові слова: академік, Сергій Єфремов, Михайло Рудинський, Євгенія Рудинська, Полтавське наукове товариство при ВУАН, Центральний пролетарський музей Полтавщини, Всеукраїнський історичний музей, пам'ятка археології, музей.

До наукової спадщини Михайла Яковича Рудинського в сучасній українській історіографії звертались І. Шовкопляс [1959], сестри Євгенія та Марія Рудинські [1962], О. Нестуля [1991], В. Граб [1992], О. Супруненко [1992; 2007], В. Ханко [2003], А. Пудовкіна (Яненко) [2011] та ін.

Внесок Михайла та Євгенії Рудинських у розвиток музейної справи та археології довгий час замовчувався, насамперед, через переслідування їх репресивно-каральними органами тоталітарної держави. На них були заведені кримінальні справи й вони постійно перебували в полі зору органів безпеки. Через сумнозвісну справу “СВУ” у слідчих матеріалах кримінальної справи С. Єфремова, що знаходилась в архіві КДБ УРСР, відклалося чимало епістолярію (листів) представників української інтелігенції, відомих широкому загалу.

У 1990 р. Академія наук УРСР на хвилі перебудови та демократизації суспільства звернулася до КДБ УРСР з проханням передати до архіву АН УРСР матеріали реабілітованих українських науковців. 20 березня 1990 р., на запит керівництва АН УРСР, з архіву КДБ УРСР, за підписом голови комітету М. Галушка, почали надходити окремі архівні документи

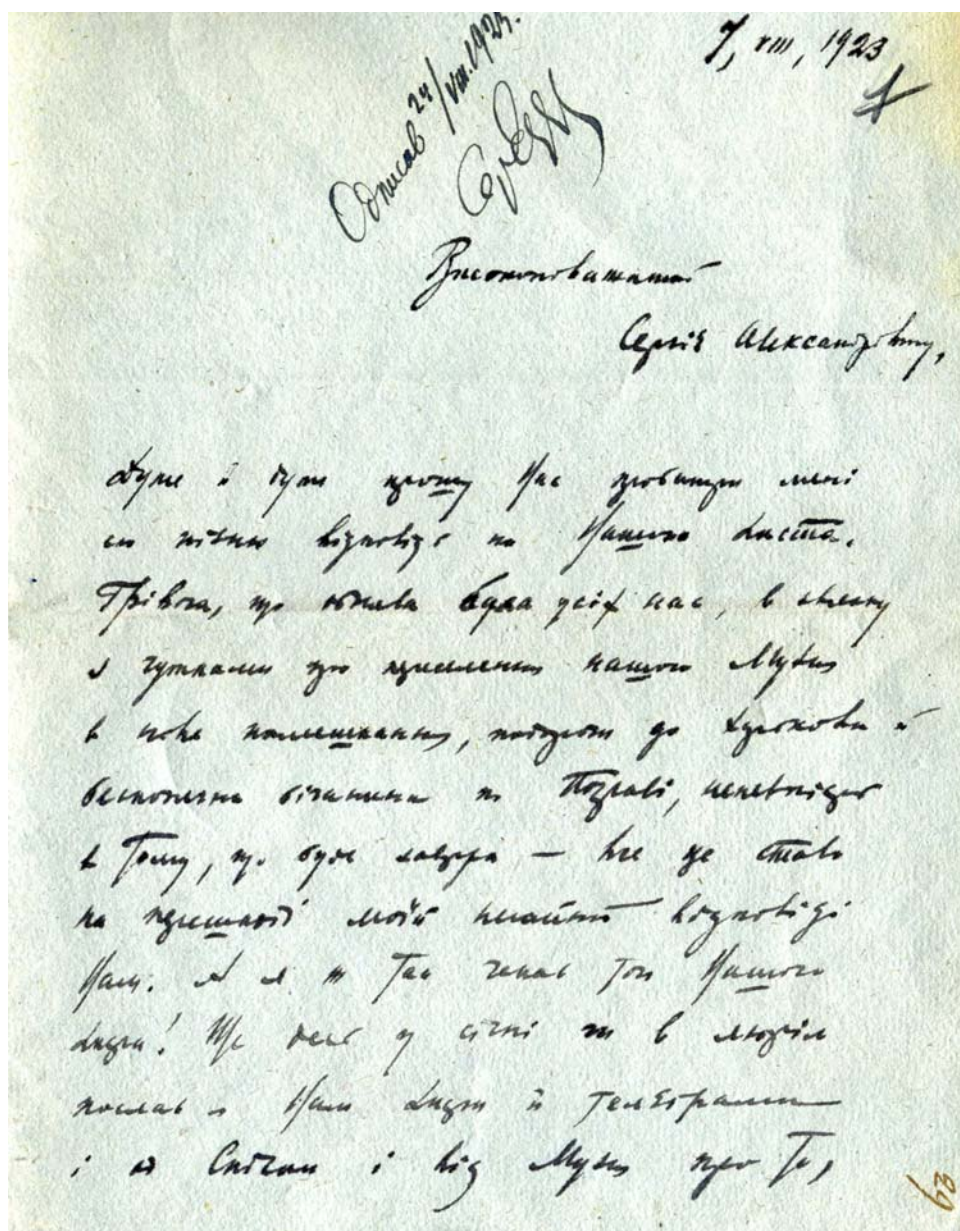

Рис. 1. Фрагмент листа М. Рудинського
 Fig. 1. A fragment of Mykhailo Rudynsky's letter

українських вчених, репресованих у 1930-ті рр. та реабілітованих згодом. Серед них – справи П. Демчука, С. Рудницького, А. Кримського, М. Слабченка, В. Фінкільштейна, С. Симковського (Бронштейна). Пізніше, 12 квітня 1990 р., передані матеріали зі справ репресованих за справою “Спілки визволення України” В. Ганцова, В. Доги, В. Отамановського, С. Єфремова та ін. [ІА НБУВ, ф. 257].

Метою статті є аналіз та публікація листів музейних працівників із Полтавщини Михайла та Євгенії Рудинських до академіка Сергія Єфремова, що дозволять більш змістовно розкрити окремі аспекти історії археології та музейної справи Полтавщини та України в цілому.

Серед документів віце-президента ВУАН академіка С. Єфремова, переданих з архіву КДБ УРСР, є щоденники, вітальні листівки, книги, фотографії, візитівки та листи (на 552 аркушах).

Листування представлено від кореспондентів, зокрема, академіків ВУАН І. Горбачевського, В. Гнатюка, А. Кримського, В. Перетца, М. Слабченка; музейних працівників К. Моценка, М. Рудинського, Є. Рудинської, І. Свенціцького; викладачів, науковців, літераторів Т. Слабченка, М. Тарновського, К. Хохлича, М. Чернявського, Є. Чикаленка, В. Щепотьєва та ін.

Питання музейної роботи та археологічних досліджень, насамперед, піднімались у листах К. Моценка, М. Рудинського, Є. Рудинської, І. Свенціцького.

Загальна кількість листів Михайла та Євгенії Рудинських до Сергія Єфремова у колекції становить 11 документів (листів), що хронологічно охоплюють період з 7 серпня 1923 р. до 7 грудня 1926 р. За часом та місцем роботи Рудинських 10 листів відносяться до полтавського періоду життя та 1 – до київського (рис. 1).

Наведемо короткі біографічні відомості про головних дійових осіб на момент написання листів.

Єфремов Сергій Олександрович (1876–1939) – український політичний діяч, публіцист, літературний критик, історик української літератури; дійсний член ВУАН (1919), віце-президент ВУАН (1922–1928) (рис. 2).

Рудинський Михайло Якович (1887–1958) – український археолог, музеєзнавець, пам'яткоохоронець. У 1920–1924 рр. – завідувач відділу археології та директор Центрального пролетарського музею Полтавщини. У 1924 р. переїхав до Києва, де працював завідувачем відділу шиття і тканин Лаврського музею, нештатним співробітником Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка при ВУАН, Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка. Член (з 1924 р.) та вчений секретар ВУАК (1925–1929).

Рудинська Євгенія Яківна (1885–1977) – музейний працівник, літературознавець, перекладач. До 1924 р. працювала в Центральному пролетарському музеї Полтавщини, у 1926–1930 рр. – у Музеї українських діячів науки та мистецтва ВУАН, спочатку – консерватором, згодом – директором музею (1930–1934) (рис. 3).

Між родиною Рудинських та С. Єфремовим склалися теплі дружні стосунки. Ось як Сергій Єфремов згадував у своєму щоденнику відвідини Полтави: “...Опинився вчора у Полтаві [10.12.1923. – прим. автора]... спинився у Рудинських... Рудинські (дві сестри й брат, ще не вернулися з Києва), видко хороші, сердешні люде. З ними яось легко...” [Єфремов, 1997, с. 44].

У своїх листах Михайло та Євгенія Рудинські ділились з С. Єфремовим своїми нагальними справами. 1924 р. для Михайла Рудинського став дуже болючим, саме в цей рік він був звільнений з завідування музеєм та відділом археології, що згодом стало поштовхом для переїзду майже всієї родини Рудинських до Києва.

Основними темами в листах до С. Єфремова стали: згортання й переміщення етнографічного відділу музею та боротьба за цілісність його експозиції (Документи № 1–7); затвердження статуту й поточна діяльність Полтавського наукового товариства при ВУАН (Документи № 2, 5, 8); опрацювання архівів і матеріалів П. Мирного, В. Горленка, І. Тобілевича (Документи № 3, 4, 6–8); археологічні справи (Документи № 7–9); приїзд проф. І. Гревса (Документи № 8, 9); пошук роботи в музеях та установах Києва, Дніпра, Харкова (Документ № 9); особисте прохання про працевлаштування від спільної знайомої Н. Мірзи-Авякянц (Документ № 10); поточні справи й атмосфера музейної роботи у Всеукраїнському історичному музеї ім. Т. Шевченка, де, зокрема, згадані А. Виницький, А. Онищук, Д. Щербаківський,

Рис. 2. Сергій Єфремов (1876–1939)
Fig. 2. Serhiy Yefremov (1876–1939)

Рис. 3. Євгенія Рудинська (1885–1977)
Fig. 3. Yevheniia Rudynska (1885–1977)

В. Козловська, В. Грущенко, К. Мощенко, С. Магура, А. Носів, Є. Дзбановський [ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 89, арк. 1–4]. Лист М. Рудинського до С. Єфремова від 07 грудня 1926 р., археографічне опрацювання цього документу й аналіз подій варті окремої публікації і тому в цій статті текст зазначеного листа не наведено.

Найбільш резонансною справою, що проходить майже через всі листи, є боротьба М. Рудинського за очолюваний ним музей та пов'язані з цим переживання. Для з'ясування об'єктивної ситуації, яка склалася з Полтавським музеєм на рубежі 1923–1924 рр., долучено документальні матеріали архівних фондів ЦДАВО України.

Центральний пролетарський музей Полтавщини за своїм статусом належав до категорії музеїв загальнодержавного значення, перебував у безпосередньому віданні НКО УСРР, співпрацював із низкою наукових установ. Саме тому М. Рудинський прийняв рішення апелювати до авторитетних наукових установ із клопотанням про підтримку музею. 3 липня 1923 р. полтавський музей звернувся до ВУАН із клопотанням захистити його від несправедливого та недоцільного виселення до іншого приміщення. Наслідком цього

стало звернення 26 липня керівництва ВУАН до ВУЦВК, РНК, НКО та НКВС УСРР з клопотанням залишити музей у старому приміщенні [ЦДАВО України, ф. 539, оп. 3, спр. 1425, арк. 122–122 зв.]. На деякий час ці заходи подіяли, але вже у листопаді чиновники знову пішли у наступ. Михайло Рудинський, перебуваючи у від'їзді у м. Харкові, 14 листопада 1923 р. отримав спішну телеграму від музею з загрозовою інформацією про наміри керівництва губернського відділу народної освіти провести оптимізацію розміщення відділів музею, об'єднавши їх під одним дахом у будинку бывшего Полтавського губернського земства. На той час експозиції відділів музею знаходились у двох приміщеннях по вулиці Короленка (основна будівля) та Гоголя (додаткова), де знаходився етнографічний відділ – “Музей українського народного мистецтва”, – з 22 000 експонатів. Об'єднання відділів під одним дахом фактично означало руйнування всього устаткування етнографічного відділу (музею), пристосованого до цього конкретного будинку та специфіки експонатів. Відділ містив колекції предметів дерев'яної скульптури (сницарство), живопис місцевих шкіл (церковне народне мистецтво XVIII–XIX ст.), місцеве народне мистецтво Полтавщини (вироби з дерева, гончарство, вишивка, шитво, ткацтво, металеві вироби, скло, писанки, скульптура тощо).

З приводу загрози музеєві та спроби протидіяти перенесенню етнографічного відділу М. Рудинський вже 15 листопада 1923 р. особисто звернувся до заступника НКО УСРР Я. Ряппо з письмово викладеним питанням [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 192, арк. 174]. За резолюцією Я. Ряппо питання винесено на розгляд Наукового комітету та Головного політикоосвітнього комітету НКО УСРР. На звороті звернення Я. Ряппо написав: “... *Научный комитет неоднократно высказывал свое мнение по поводу вопроса о перенесении Полтавского музея. Переселить этот музей – значит вообще вычеркнуть его из страниц истории Украинской культуры. Печальный прецедент с перевозкой музея искусств в Харькове, еще более подтверждает это мнение. Целый ряд ответственных работников из Полтавы высказываются против перенесения, кроме Завгубоно, который почему то считает это явление нормальным и поддерживает в Исполкоме решение взять здание*” [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 192, арк. 174 зв.]. Того ж дня до Полтавської губполітосвіти надійшла

телеграма від НКО УСРР про заборону переміщення Музею українського народного мистецтва Полтавщини без дозволу Головополітосвіти НКО УСРР.

Утім вже 2 січня 1924 р. полтавський музей отримав звістку про рішення президії Полтавського губернського виконавчого комітету від 27 грудня 1923 р. за № 87: *“...Вследствие разрушения дома им. Короленка, перевести Общественную библиотеку в здание б. Народного дома слив ее с научной библиотекой. Находящийся в этом здании Музей перевести в здание Центрального Пролетарского Музея...”*. На підготовку і переїзд чиновники відводили 10 діб [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 191, арк. 4]. І знову М. Рудинський взявся за перо й чорнила і звернувся до НКО УСРР та ВУАН. І знову надійшли листи та телеграми підтримки музею від НКО УСРР (11.01.1924), РНК УСРР (13.02.1924), ВУЦВК (13.02.1924) до Полтавського губвиконкому, якими забороняли переміщення музею до іншого приміщення [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 191, арк. 9].

У результаті довгих перемовин про переселення музею досягнуто тимчасового рішення про згортання етнографічного музею на першому поверсі та залишення за етнографічним відділом 2 поверху

Рис. 5. Улюблений пес Михайла Рудинського Буля
Fig. 5. Mykhailo Rudynsky's favorite pet Bulia

Рис. 4. Марія Рудинська з дочкою Галочкою
Fig. 4. Maria Rudynska with her daughter Halochka

будівлі. Та, незважаючи на постанову ВУЦВК та численні звернення науковців із вимогами припинити виселення музею, Полтавський губвиконком все ж постійно вимагав звільнити приміщення, що його займав музей. Відчуваючи безрезультатність своїх дій, М. Рудинський і К. Мощенко (завідувач етнографічного відділу) звільнилися з музею.

Врешті-решт, етнографічний відділ (музей) перенесено до іншого приміщення й тим самим позбавлено подальшого розвитку [ЦДАВО України, ф. 539, оп. 3, спр. 1425, арк. 122–122 зв.]. У січні етнографічні матеріали Музею українського мистецтва перевезено до головного будинку; процеси підготовки, прийомки і перевозки тривали 31 робочий день.

Таким чином, розглянутий епістолярій Михайла та Євгенії Рудинських до академіка Сергія Єфремова дозволяє розглянути один зі складних періодів у житті Михайла Рудинського в Полтаві, зануритися у 20-ті роки, відчутти переживання та хвилювання музейного діяча й археолога, небайдужого до своєї справи. Окрім дослідників історії археології та музейної справи, наведений епістолярій буде корисним та інформативним і для істориків літератури.

Додатки*

Документ № 1

Лист Михайла Рудинського від 07.08.1923 р. до Сергія Єфремова з м. Полтава до м. Київ.
Одписав 24/VIII 1923 [підпис] С. Єфремов

7.VIII.1923

Високоповажний

Сергіє Олександровичу,

Дуже і дуже прошу Вас пробачити мені сю пізню відповідь на Вашого листа.

Тривога, що обняла була у всіх нас в зв'язку з чутками про переселення нашого Музею в нове помешкання, подорож до Харкова й бесконечна біганина по Полтаві, невпевність в тому, що буде завтра – все це стало на перешкоді моїй негайної відповіді Вам. А я ж там чекав того Вашого листа! Ще десь у січні ж в лютім послав я Вам листа й телеграми і Спілки і від Музею про те що все оформлено, і що ми ждемо Вас. Отже відповіді ні Спілка, ні Музей не дістали, а я вирішив, що значить писати не треба.

Тепер, іще з більшою радістю ждатимемо Вашого приїзду.

Відповідно до умов, гарантованих Вам Спілкою, вона повинна виплатити Вам 1/3 нагороди відразу разом із оплатою Вашої подорожі до Полтави. Отже, ласкаво прохаю Вас написати до Райспілки (Полтавська Райспілка, Сінний пляц, вл. будинок). Тижні за два – три до Вашого від'їзду з Києва, щоб вона перевела Вам належну суму, і одночасно повідомили й Музей, коли саме Ви думаєте приїхати.

К. Л. Хохлич¹ живе недалеко Музею по Кам'яній вулиці в б. № 5. Він сподівається, що Ви житимите в нього. Моє бажання підготувати Вам кімнату при Музеї, щоб Ви мали змогу вибрати. Отже – приїздіть! Ждемо в надії, що приїдете напевне.

Бувайте здорові! До побачення в Полтаві.

Готовий до послуг Ваш

[підпис] Михайло Рудинський

[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 90, арк. 1–2].

Документ № 2

Лист Михайла Рудинського від 22.01.1924 р. до Сергія Єфремова з м. Полтава до м. Київ.

22-I, 1924

Високоповажний Сергіє Олександровичу,

Тривожні події, зв'язані з Музеєм К. В. Мощенко², що тои думали й думають перенести в головний будинок (про це Ви довідаєтесь з наших паперів до Академії) затягли справу з посилань нашої заяви про ствердження статута Наук.[ого] Т[оварист]ва.

Просимо ласки прискорити справу. Може з нашим статутом багато буде клопоту (штати, переводи) і т.и., так накажіть нам жити за статутом, що його ухвалено Академією для інших Т[оварист]в при ВУАН. Може се полегшить справу й прискорить її?

Поки що виступатимем під флагом Музея, сподіваючись, що тижнів зо два-три можна буде оформити наше юридичне становище.

Крім двох примірників Полт.[авського] Наук.[ового] Т[оварист]ва³, підписаного п'ятьма особами, вкладаю ж старий статут із підписаних 20-х, як вимагали в свій час для перереєстрації.

Зробіть ласку – поверніть нам один з їх (з двох підписаних 5-ма) бо в мене 3-²⁰ не має, а передрукувати було ніяк.

Пробачте за турбування.

* Тексти листів публікуються зі збереженням усіх стилістичних і орфографічних особливостей мови авторів.

¹ **Хохлич** (Хохліч) Кость Лукич – у 1920-ті рр. член правління Полтавської спілки споживчих товариств.

² **Мощенко Костянтин Васильович** (1876–1963) – український архітектор, музейник, етнограф, художник, краєзнавець, дослідник українського народного мистецтва.

³ Полтавське наукове товариство при ВУАН (1924–1930) – науково-громадська організація, що діяла в Полтаві. У 1930 р. припинила діяльність.

Всі наші вітають Вас, завши згадують і ждуть до Полтави, дякують за книжки і пишуть. Сими днями висилаємо Гурова, Докучаєва. Підбираємо все, що можна, для Академії і тоді вишлемо великого пакета.

Бувайте здорові й благополучні!

Готовий до послуг [підпис] Михайло Рудинський

Дякую за книжку і од серця вітаю Вас, дорогий Сергіє Олександровичу! Ми постійно згадуємо Вас і ждемо до Полтави, як найшвидче!

Всього доброго
[підпис] М. Руд[инський]

26-I, 1924

Вельмишановний Сергіє Олександровичу,

Забув вкласти свого листа в пакет із статутами Полт[авського] Наукового Товариства. Пробачте, та голова йде ходом.

Гот[овий] до послуг [підпис] М. Рудин[ський]

[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 90, арк. 3–4].

Документ № 3

Лист Євгенії Рудинської від 22.01.1924 р. до Сергія Єфремова з м. Полтава до м. Київ.

Одержав 30.I
Одписав 2/II 1924
[підпис] С. Єфр[емов]

Полтава

Короленківська вул. 1.

22/I 1924 р.

Вельмишановний Сергію Олександровичу! Спасибі Вам за Ваш лист, такий хороший, за книжки. Лист Ваш розвіяв трохи сумний настрій, що був в ті дні у всіх нас, а коли вчора Михайло читав нам чарівні рядки “Синьої далечини”⁴ – всім трьом було добре і якимось світліше на душі. Вашу книжечку я почала читати, спасибі ще раз.

А чого сумний настрій, чого темно на душі? Все з тої ж причини, що працюємо з людьми, що дуже нагадують не дуже розумного героя одної народної казки.

До Вас – яко віце-президента Академії летить “велике послання”, з якого Ви довідаєтесь про справу в деталях. Вона полягає в тому, що знову Музею загрожує переселення, руйнація того, що зроблено. В десятиденний термін повинні ми були перенести Музей Мистецтва в головний будинок – очистити себ то для нього місце – зруйнувати себ то враз один і другий. Зав.[ідуючий] Губполітосв.[іти] правда говорив, що можна все на горище скласти... На Академію, власне кажучи на Вас и на Мик.[олу] Федот.[овича] Біляш[івського]⁵. покладаємо великі надії. Треба все зробити, щоби не руйнувати верхнього поверху Музея Мист.[ецтва] та ще щоби й нижній було звільнено тимчасово.

Співка і Мороз мовчать. Послала їм запитання, одержавши Вашого листа, але відповіді же не маю. Формуляр ми передрукували для Вас. Притягла я була до переписування потрібних Вам матерьялів членів свого семінара, та надто їм трудно читати руку Мирного⁶. Одже три речі переписала Вам, останню надішлю сими днями.

⁴ Йдеться про збірку лірики М. Рильського “Синя далечина”, що вийшла друком у м. Київ 1922 р.

⁵ Біляшівський Микола Федотович (1867–1926) – український мистецтвознавець, етнограф, археолог, громадський діяч. Один із засновників та академік Української академії наук (1919); дійсний член ВУАК при ВУАН.

⁶ Літературний псевдонім Панаса Яковича Рудченка (1849–1920) – українського прозаїка і драматурга.

“Горленка”⁷ закінчую. На своє здивування, перечитавши свій доклад, я побачила що там мною використано некролога з “України”⁸ підписан. Д. Д-м. Старію, пам’ять псується. Одже я сподіваюсь прислати листи Горленка і невеличку статтю до них, коли Ви не роздумали помістити їх в “Записках”⁹.

Спасибі Вам, що потрудилися запитати в Держ.[авному] Видавн.[ицтві] про мій рукопис. Я одержала з Харкова листа від секретаря, що мені вислано гроші по “небывалой расценке” – 15 тис. карб. – аркуш – , але тут в Полт.[авській] Конторі нічого нема, ніякого повідомлення і я не жду ще скорого кінця цій запутаній справі.

Живіть щасливі і здорові. Пишіть, що треба ще з паперів Мирного, рада Вам прислати їх.

[підпис] Є. Рудинська

[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 88, арк. 2–2 зв.]

Документ № 4

Лист Євгенії Рудинської від 26.02.1924 р. до Сергія Єфремова з м. Полтава до м. Київ.

одержав 10/III

одписав 18.III.1924

[підпис] С. Єфрем[ов]

[м. Полтава] Короленк.[івська] вул. 1. 26/II 1924 р.

Вельмишановний Сергію Олександровичу!

Ви певно думаєте, що в Полтаві живуть і в Полтавському музею працюють самі невдячні люде. Та се не так. Не вмію Вам сказати, як я була зворушена тим гарячим співчуттям, що Ви виявили до нашої справи. Але, як ми сподівались, прочитавши те, що Ви написали, захищаючи нас, ті, до кого були послані Ваші “увещання”, дуже розгнівалися на нас. Завгубполтосвітою в розмові з Мих.[айлом] дуже роздратовано говорив про мабілізацію “общественного мнения”, говорив рішуче, що тут ми нічого не доб’ємось, що досить того, що одстояли той будинок, і в ньому мають бути сконцентровані Полтавські музеї. Кілька днів тому дано знов наказа на складання кошторису на згортання и перенесення верхнього поверху Музея Мистецтва. На всі заперечання відповідається, що се ще не є саме перенесення, а потрібно для деяких міркувань. К.[остянтин] Вас.[ильович] приступив до складання сього кошторису. Нічого не можна зробити. Ждем обіцяного приїзда з Харкова представників Головополітосвіти¹⁰, може купой вони нам допоможуть.

Але я в Губоно справа стоїть тож, що тільки стане тепло – почнеться концентрація Музейів. Ходимо по наших влаштованих відділах і з жахом думаєчи: що ми робитимем, коли доведеться все руйнувати в головному будинку, щоб, зруйнувавши все там, в будинку ім. Гоголя – убивши дитину К.[остянтина] Вас. [ильовича] [Моценка] (можете собі уявити його настрої!) десь, якось розміщатись абсолютно наново. А ми мріяли напружено екскурсювати з початком тепла, стільки плянів, стільки мрій загине рядом з сим перенесенням.

Пишу про се все Вам абсолютно приватно, знаю як Вас се все цікавить, Ви ж були в Полтаві трохи увійшли в наше життя. Допомогти нам очевидячки зараз не можна. Почекаємо трохи, ми не губимо надії.

Як отак недобре стоїть справа, а працюємо не покладаючи рук.

Оце в неділю відкрили виставку звітню за рік – всіх здобутків цього року. Були збори, на яких зачитано було справоздання цілого Музея, окремих відділів, окремих екскурсій. Відбиток фотографічний

⁷ Горленко Василь Петрович (1853–1907) – український письменник, літературний критик, мистецтвознавець, фольклорист.

⁸ “Україна” – науковий журнал з питань українознавства, що виходив у Києві в 1924–1930 рр. як друкований орган Історичної секції УАН.

⁹ Згадана праця: Рудинська Є. Листи Василя Горленка до Панаса Мирного, 1883–1905 / Музей укр. діячів науки та мистецтва УАН. – К.: 3 друк. УАН, 1928. – IV с. – С. 3–106, [2] с., [6] арк. фотогр. – (Збірник істор.-філол. Відділу, № 60).

¹⁰ Головний політико-освітній комітет НКО УСРР.

надішлемо пізніше Вам для Академії, коли се цікаво. Тепер готуємось до виставки "Ювілей Укр.[аїнського] друку"¹¹. Буде й урочисте засідання з докладами.

Коли Ви собі уявите всю чергову роботу в Музею і дома, Ви подаруйте нам, що так довго ніхто не писав Вам.

Мороз обіцяв мені, що в сьому місяці вже почнемо переписку рукописів, але все ще вони ведуть переговори з видавництвами, нам нічого не говорять і я зовсім вже не вірю в те, що се колись буде. Кошторис складено, подано давно, ходила сама двічі в книгарню до Мороза, казала тому, що Ви мене запитуєте, старалась "наплинути" на нього, але поки що наслідків немає. А мене турбує, що задержується Ваша книжка про Мирного. Дуже прошу Вас писати, що Вам треба переписати і чи найшли Ви листи до М. П. Старицького¹² в Києві?

Коли буде час, напишіть, будьте ласкаві, про всі Ваші справи. Чи вийшла книжка записок, Ваш Карпенко¹³?

В листах до Маркевича¹⁴ знайшла я кілька листів Карпенка, 15 листів Мирного. Може б вони Вам були інтересні?

Дома у нас все було б добре, коли б Михайлушка¹⁵ не був подібний до мертвяка, а Мусінка¹⁶ не турбували б так сильно своїми легенями і загальним станом здоров'я (рис. 4).

Позаяк Ви і скоти милуєте¹⁷, дозвольте Вас розмішити: Варварка оказалась не Варваркой і не кішкою, а котом – Воркором, навчилась пити молоко лапкою з склянки, що завузька внизу для її голови і доставляла нам хвилини справжньої розваги.

Буля¹⁸ має чотирьох осоружних рябих сабачат, яких жде мабуть не дуже солодке життя в майбутньому, але навіть Фрося, хоч має погрожуючи нотки в голосі – не наважилась зменшити їх кількість (рис. 5).

Бувайте здорові. Вибачте за не дуже складний лист. Почуваю себе не дуже добре фізично, та не хочу більше відкладати відповіді на Ваш ласкавий лист.

Ваша [підпис] Євгенія Рудинська

[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 86, арк. 1–3].

Документ № 5

Лист Михайла Рудинського від 19.03.1924 р. до Сергія Єфремова з м. Полтава до м. Київ.

Одержав 21/III

Одписав 25/III 1924

[підпис] С. Єфремов

19 – III. 1924

Вельмишановний Сергіє Олександровичу,

За страшними подіями нашими полтавськими (адже 1 поверх Музею К.[ультури] У.[країни]¹⁹ згортаємо й переносимо) пропустив на сором, велике свято 5 ліття Академії. Не поставьте нам цього за провину.

¹¹ Маслов С. І. Каталог ювілейної виставки українського друкарства: Ювілей українського друку. 1574–1924. – К.: Державне видавництво України, 1925. – 54 с.

¹² Старицький Михайло Петрович (1840–1904) – український письменник, театральний і культурний діяч.

¹³ Літературний псевдонім Тобілевича Івана Карповича (1845–1907) – українського письменника, драматурга, актора.

¹⁴ Маркевич Григорій Іпатійович (1849–1923) – український літератор і фольклорист, книговидавець, громадський діяч у м. Полтава.

¹⁵ Михайлушка – Михайло Рудинський.

¹⁶ Мусінка – Марія Рудинська, рідна сестра Михайла і Євгенії Рудинських.

¹⁷ Вислів зі Старого Заповіту гл. 12, п. 10: "Піклується праведний життям худоби своєї (блаженний, іже і скоти милує)".

¹⁸ Собака, домашня улюблениця родини Рудинських.

Влаштували прилюдні збори Н.[аукового] Т.[оварист]ва, присвячені укр.[аїнській] книзі і виставку. Не маю часу хоч подати коротеньку замітку до "Бібл.[іологічних] Вістей"²⁰.

Надсилаємо до Академії три наші прохання і ласкаво просимо, як найшвидше відповісти.

Уже почав складати звіт за нашу роботу в Т[оварист]ві за рр. 1922 і 23, щоб – відповідно до положення статуту надіслати до Академії. Справу з Мирним не порушено через Мороза. Може б Ви найшли хвилинку та написали б до Спілки в цій справі. Мені буде дуже гірко, як нічого не буде зроблено по переписуванню рукописів за ці місяці, і – значить – Ви не приїдете в ближчому часі.

Так хочеться весни і тепла! На дворі – справжня віхола, так ніби десь у грудні та січні, а в музеї холод страшний – припиняємо опалення, бо нема чим топити.

Бувайте здорові, радісні!

Вибачте за турбування. Всі наші Вас сердечно вітають, вітають і завше ждуть.

Готовий до послуг [підпис] М. Рудинський

PS. Спасибі велике за Карпенка-Карого!

[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 89, арк. 5–5 зв.].

Документ № 6

Лист Євгенії Рудинської від 20.03.1924 р. до Сергія Єфремова з м. Полтава до м. Київ.

Одержав 22/III

Одписав 25/III 1924

[підпис] С. Єфр[емов]

Музей

20/III.1924 р.

Вельмишановний і дорогий Сергію Олександровичу!

Пишу Вам нашивку через учасницю мого етнографічного семінарія, хочу неодмінно написати Вам через okazію а не поштою.

Справа наша з "музейчиком" маленьким – погана. Були всякі погрози "відповідальніших, коли не подано кошторису, коли не почнемо підготовки до перенесення Музея і. т. инше. Врешті до Гик'а²¹ приходили різні телеграми: спочатку після Ваших заходів – не виселять; потім – виселять, по новім докладі звідсіль (страшно люті на ВУАН за її допомогу нам і на нас за "мобілізацію" общ.[ественного] мнения).

Тоді знову – "пріостановить". А ми знаємо з приватних джерел – а на ділі – працює комісія по перенесенню Музея, ассігновано 3000 карб. на все – ми згортаємо нижній поверх по Гогол.[івській] вулиці і тут готуємось прийняти речі звідтіль. Але ми все таки до останнього сподіваємось, що верхнього поверху – саме народнього мистецтва, не займуть. Були у нас випадково впливові люде з Харкова, любувались музеями, двома нашими виставками, і вчора ми одержали листа, що Буценко категорично проти виселення і що приїде представник Головополітосв.[іти] упорядкувати все. Вчора ж Завгубоно²² і Завгубполітосв.[іти]²³ привели члена Вуціка²⁴ Шлихтера²⁵, що ревізує Полтавщину – інспірували його

¹⁹ Мова йде про Музей народного українського мистецтва у Полтаві, створений 1906 р., який став історично-етнографічним відділом після об'єднання всіх музеїв Полтави 1920 р. у Центральний пролетарський музей Полтавщини.

²⁰ "Бібліологічні вісті" – фаховий науковий журнал, що видавався Українським науковим інститутом книгознавства (УНІК) з 1923 р. до 1930 р.

²¹ Гик – скорочення з рос. – губернский исполнительный комитет (укр. – губвиконком – губернський виконавчий комітет).

²² Завідувач губернським відділом народної освіти.

²³ Завідувач губернським відділом політико-освітньої роботи губернського відділу народної освіти.

²⁴ Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК) – вищий законодавчий, розпорядчий та контролюючий орган державної влади в УСРР (1920–1935).

добре, і кажись на вернули на свій бік. Тепер ясно, що сили в Харкові будуть говорити, погляд маючи, хто на власні очі бачив, – візьме гору.

Ми в жахливому стані – на раздоріжжю. Тут говорять одно, з Харькова пишуть друге. Ми таскаємо якісь шафи, щось робимо без певности що се все дурнісінько.

Абсолютно зашивишись з оддачею низу, де церковне мистецтво, що їм очі коле, ми всі з одчаєм ждемо руїни верхнього поверху.

Пишу Вам, и все знаючи, що Ви так цим цікавитесь. Допомогти нам може звичайно тільки Господь-Бог.

Спасибі Вам велике за книжку, я її читаю зкрая. Пишіть, будь ласка, що Вам треба для Мирного. Мороз мені сказав, що Книгоспілка ввійшла в переговори з Всевидатом²⁶ і справа вирішиться сими днями. В Києві Книгоспілці якась невідома особа (Марковський?) пропонувала рукописи недрукованих творів П.[анаса] Мирн.[ого]. Се вводить в сумнів Видавництво – що крім Полтави десь ходять ще недруковані твори.

Всього доброго Вам. Пишіть. Ваша [підпис] Є. Руд[инська]
[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 88, арк. 3–4 зв.].

Документ № 7

Лист Михайла Рудинського від 12.06.1924 р. до Сергія Єфремова з м. Полтава до м. Київ.

одержав 26/VI,

одписав 30/ VI

[підпис] С. Єфремов

12/VI 1924

Із справжнім сумом дивлюся на дату останньої звісточки од Вас, дорогий Сергіє Олександровичу. Скоро місяць, як я не розповідав Вам за наші справи – і хороші, і сумні і трагічні. Проїшов із своїми молодими співробітниками мало не всей Коломак²⁷, знайшов дуже цікаві для свого відділу археологічного речі, запалився плянами літніх розкопів, одпочив трохи... і вернувся до Полтави.

Як годиться, зразу ж купа всяких ускладнень, турбот, а через тиждень по тому смерть Галини Миколаївни Філянської²⁸ (дочки поета), що працювала в мене, в відділі. Страшно стає, коли отак пересвідচিতся несподівано, які ми нещасні, які самотні й покинуті. Жило, ходило, сміялося молоде і прекрасне створіння, тут, увесь час серед людей – і здається ж не лихих – і ввесь час ховалася від них, мовчки страждала, а потім взяла, не сказавши й слова, пішло собі у безвість. Глибока і страшна трагедія, що її ніхто з нас (крім рідних) не знав, що про неї ніхто не думав.

На мене се звалилось з усією силою – скрізь, куди не гляну, до чого не доторкнуся, – сліди її вчораїшньої праці.

І на тлі тої безконечної журби, що оповила нас усіх – ускладнення з відношенням до Музея. Мене вони обвинувачують в упертому небажанні вести роботу в відповідному напрямі. Я протестував. Отже наслідків жодних. Подав заяву в Головополітосвіту про бажання відійти від адміністрації і працювати лише як спеціаліст-археолог. Жду санкціонування.

Єдине, що поки що держить, – глибоке переконання, що від свого нікуди не втечеш, і скрізь буде те саме – і в Харкові і в Києві.

Отже – сижу і якось працюю.

²⁵ Шліхтер Олександр Григорович (1868–1940) – партійний і державний діяч, учений-економіст. Член ВУЦВК (1924), академік ВУАН (1929).

²⁶ Всеукраїнське державне видавництво при Народному комісаріаті освіти УСРР (1921–1930).

²⁷ Коломак – річка, ліва притока Ворскли, протікає на території Полтавщини та Харківщини.

²⁸ Дочка Філянського Миколи Григоровича (19.12.1873–12.01.1938) – літератора, поета-прозаїка, художника-аквалериста, музейного діяча. М. Філянський працював науковим співробітником Центрального пролетарського музею Полтавщини (1924–1925).

Які Ваші наміри? Чи ни приїдете попрацювати й одпочити в нас. У нас добре. Тільки ж така спека, така спека, навіть у Музеї нічим дихати.

Хочу пробігтися до Харкова, зайти в Книгозбірню і з'ясувати ще раз справу з Мирним. Полтавська Райспілка уперто саботує. Писали Ви до їх? Що вони одповіли? А хотілось б, що Ви приїхали!

Сестри сердечно вітають Вас.
Бувайте здорові й радісні!

Кріпко Вас цілую.
Ваш [підпис] Михайло Рудинський
[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 90, арк. 5–5 зв.].

Документ № 8

Лист Євгенії Рудинської від 07.07.1924 р. до Сергія Єфремова з м. Полтава до м. Київ.
одписав 20.07[підпис] С. Єфремов

[м. Полтава] Короленківська вул. 1
7/VII [1]1924 р.

Дорогий Сергію Олександровичу!

Давно не писала Вам, заклопотана всіми справами й засмучена сумними подіями нашими. Мих.[айло] каже, що коли вмерла Галочка Філ.[янська], він питав сам себе: що се – ж не початок руїни. І так воно й є.

Зараз у нас таке діється. Після багатьох випадків, де ясно ворожий настрій яскраво виявився, Мих.[айло] вирішив податися у демісію²⁹. 2 тижні Головополітосвіта мовчала. Тоді він поїхав до Харкова, де виявив повну її безсилість і бажання “помиритися местними діятелями”. Добившись одставки, він не докінчивши всіх справ, повернувся додому і враз вирішив кидати все, заявив про своє бажання піти й від завідування археологічним відділом – колегії і Губоно.

Ми – товариші з одного боку – й сестри з другого, дуже прохали і ще прохаємо його залишитись, бо бачимо, що археологія є єдиною коханкою, що взяла його мислі й почуття. Ясно також, що Полтавищина – лісово-степова країна, його найбільше цікавить. Та дійсно знервувався він до краю й нічого не хоче слухати.

Ви уявляєте собі наслідки сього у нас дома. Можливість скорої розлуки журбою огортає нас обох. Від'їзд всіх з Полтави обриває роботу – а перспективи не має привабної. Та і як його при наших засобах переїхати в раз. Ліквідувати все, що нас втішало серед сірих буднів щоденності, теж не так то добре. Я не хочу підлягати сумові, держусь бадьоро, думаю, що може се привід Михайлові розгорнути ширше крила, треба пережити добу перехідну.

Але візьміть на увагу виснаженість усіх, сам янгол не вніс би світу в сумні сутинки того настрою. Отож веду боротьбу з сумом, але навкруги стільки негарного і морального духу, стільки, слабости людської, що повагу до них втрачаєш, а любови щоб “font comprendre et font pardonner”³⁰ не вистачає...

З 15 го думаємо і раніш одпочивати, хочу, щоб перед тим Михайло побував у Києві, розважився трохи, побачився з колегами.

Завтра до мене приїздить проф. Гревс Ів.[ан] Мих.[айлович] жду нашого забачення й боюся трохи, пам'ятає я Вам розповідала про його відношення до нас – українців?

Уявляю собі Вас заваленого роботою! Коли ж таки вирветься годинка справжнього одпочинку!

На днях купила цікавий рукописний збірничок заборонених віршів Шевченка. Хочу зробити про нього невеличкий доклад в Наук.[овому] Товаристві, коли зробимо всю роботу порівняння з друкованим текстом. Рукопис 89 р. Полтавський.

²⁹ Податися у демісію – відставку або звільнитися.

³⁰ З французької – зрозуміти і пробачити.

Про Марковського³¹ й Ткаченка³² (читали в Черв[оному] Шл[яху]³³?) не турбуюсь а ніскільки. Я не належу до людей, що їм треба слави й імення. Я з легкою душею кинула свою підготовку до проф.[есорської] кар'єри й поїхала в Полтаву вчителькою гімназії, я з великою охотою попрацювала над рукописами П. Мирного, сподіваюсь що когось колись це згодиться, в житті для мене важніше не мій успіх, а успіх діла.

Горленко у мене готовий давно. Я не прислала, бо Ви не згадували. А коли можна я пришлю на Ваш суд. Найдете можливим друкуйте, я б хотіла, щоб ці листи були відомі всім.

Сердешно вітаю Вас. Хай буде Вам добре й світло на душі Ваша [підпис]

Є. Рудинська

[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 87, арк. 1–2].

Документ № 9

Спільний лист Михайла Рудинського та Євгенії Рудинської від 05.08.1924 р. до Сергія Єфремова з м. Ново-Санжарів до м. Київ.

5/VIII 1924

Н. Санджарів³⁴

Дорогий Сергіє Олександровичу,

Спасибі Вам велике за пам'ять і за Ваші заходи, що до роботи в Києві. Коли б справдилися наміри Академії відновити діяльність археологічного Комітету і коли б, справді, мені і можна було взяти участь в його працях – то більшого я й не хотів би.

Поки що не маю змоги приїхати до Києва, а коли приїду, розповім Вам усі наші дальші пригоди.

Знаючи, як важко (як неможливо, власне) стати до роботи в Київських Музеях, написав недавно Дм.[итру] Ів.[ановичу] Еварницькому³⁵ і може поїду до Катеринослава. Не хотілось кидати археологічних студій і археологічних розшукув. Навіть після того, як натрапиш на щось цікаве й нове. Вже повернувся з розкопів у Кантемирівці³⁶, де виявив дуже й дуже цікаву культуру, що про неї й сподіватися в тому місці не смів.

Потомившись од поставлених справ, виїхали ми на два – три тижні до Н. Санджарова відпочити й попрацювати. Женя виїздила до Полтави проводити Ів.[ана] Мих.[айловича] Гревса, то й вирішив написати отсі кілька рядків.

Бувайте здорові! Кріпко Вас цілую! Спасибі!

[підпис] Мих.[айло] Рудинський

[від автора – в цьому ж листі допис рукою Євгенії Рудинської]

Дорогий Сергію Олександровичу!

Не вмію висловлювати, як вдячна я Вам за Вашого коротенького листа, що прийшов саме в таку хвилину, як найбільше хотілося дружньої піддержки. В ту хвилину стояв двірник коло воріт, ми їхали

³¹ Марковський Михайло Миколайович (1869–1947) – літературознавець, критик. Член Постійної комісії для видавання пам'яток новітнього українського письменства (1919), старший бібліотекар ВБУ (1919), дійсний член Науково-дослідної кафедри історії України (у 1920-х роках) та Історичної секції ВУАН (1928).

³² Ткаченко Микола Михайлович (1892–1965) – археограф, архівіст, джерелознавець, літературознавець. Аспірант (1924–1927), науковий співробітник Науково-дослідної кафедри історії України (1927–1930).

³³ «Червоний шлях» – громадсько-політичний і літературно-науковий місячник, заснований 1923 р. у Харкові, виходив до лютого 1936 р.

³⁴ Нові Санжари – нині селище міського типу, адміністративний центр Новосанжарського р-ну Полтавської обл.

³⁵ Яворницький (Еварницький) Дмитро Іванович (1855–1940) – український історик, археолог, етнограф, фольклорист, лексикограф, письменник, дослідник історії українського козацтва, академік ВУАН (1929).

³⁶ Кантемирівка – нині село в Чутівському р-ні Полтавської обл.

одпочивати, але в на душі було сумно. Надія на те, що може й буде знову робота по археології, що так глибоко в неї поринув Мих.[айло] – підняла в ньому дух. Він бо остаточно хоче кидати Полтаву, але ні Харківські видавництва, ні Катеринославський навіть Музей (після Полт.[ави] провінціалістична) тож не валять.

Може ще й не буде так, але те що майнула та надія тоді було дуже добре.

Я пробула в Полтаві ще п'ять днів. Мій одпочинок буде надто коротким се літо. Сьогодні я провожаю Ів.[ана] Мих.[айловича] Гревса³⁷ до Києва. Він хоче дуже познайомитись з Вами. У нього є друзі в Києві і тому нічого не треба, крім побачитись з Вами і довідатись від Вас про цікаві для нього речі. Я дуже хочу, щоб Ви знали його. Пробути з ним місяць, після того як наші полтавські безпритульні діячі довели майже до роспачу – було дійсно якимсь світом, празником духа.

Сьогодні довідалась від курєрів бібліотеки, що Музей не перевозитимуть. А душі наші пошматовані, а Михайло пішов з Музею!

Живіть щасливі і здорові!

Ваша [підпис] Євг[енія] Руд[инська]

[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 90, арк. 5–6 зв.].

Документ № 10

Лист Євгенії Рудинської до Сергія Єфремова з [м. Полтава] до м. Київ. Не раніше червня 1924 р.

Вельмишановний Сергію

Олександровичу!

Наталія Юстовна Мірза-Авак'янц³⁸ прохала мене написати Вам в справі пред'явниці сьго нашої знайомої Мілиці Вікторовни.

Її обіцяно посаду в Нац.[іональний] бібліот.[еки] але щоби її зайняти, треба бути рекомендованою. Знаю її, а ще більше двох її сестер, як дуже енергійних робітниць своїх колег по школі. Коли Ви зможете щось для неї зробити, я знаю зробите. Вибачте, що і я в числі тих, хто до Вас "в'язне" з усякими проханнями.

Вчора одіслала Вам листа.

Ваша [підпис] Є. Рудинська

[ІА НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 88, арк. 1].

ЛІТЕРАТУРА

Граб В.І., Супруненко О.Б. (1992). Доля Михайла Рудинського (1887–1958) // Археологія. – № 4. – С. 91–100.

Єфремов С.О. (1997). Щоденники, 1923–1929. – К.: ЗАТ "Газета «РАДА»". – 848 с.: іл. – (Серія "Мемуари").

ІА НБУВ. – Ф. 257 (Колекція документів вчених України, репресованих у 30–50-х рр. ХХ ст.). – 39 арк.

ІА НБУВ. – Ф. 257. – Оп. 5. – Спр. 89. – Арк. 1–4.

Нестуля О. (1991). Невтомний дослідник пам'яток України (М.Я. Рудинський) // Репресоване краєзнавство. – Київ–Хмельницький. – С. 275–278.

Пудовкіна А.С. [Яненко А.С.]. (2011). Науково-організаційна та практична діяльність Михайла Яковича Рудинського під час роботи у Києві (1924–1934 рр.) // Переяславка: наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав". – Вип. 5 (7). – С. 216–219.

Рудинская Е.Я., Рудинская М.Я. (1962). Археолог М.Я. Рудинский // Краевед. зап. / Ахтырский краеведческий музей. – 1962. – Вып. 3. – С. 82–89.

Супруненко О.Б. (2007). З історії археологічних досліджень на Полтавщині: Короткий нарис. – К.; Полтава: Видавництво ПП "Гротеск", ВЦ "Археологія". – 124 с.

³⁷ Гревс Іван Михайлович (1860–1941) – російський історик, педагог, краєзнавець, громадський діяч.

³⁸ Мірза-Авак'янц Наталя Юстівна (1889–[1942]) – український історик. У період з кінця 1918 р. до середини 1924 р. працювала у Полтавському вчительському інституті, Полтавському ІНО.

Ханко В.М. (2003). Полтавський період життєвої долі М. Рудинського (1917–1924 рр.) та епістолярій його сестри Є. Рудинської // Полтавська Петлюріана: Матеріали шостих петлюрівських читань. – Полтава. – Кн. 5. – С. 191–224.

ЦДАВО України. – Ф. 166. Оп. 4. Спр. 191.

ЦДАВО України. – Ф. 166. Оп. 4. Спр. 192.

ЦДАВО України. – Ф. 539. Оп. 3. Спр. 1425.

Шовкопляс І.Г. (1959). Рудинский М.Я. (1887–1958) // КСИА АН УССР. – К. – Вып. 8. – С. 175–178.

REFERENCES

Hrab, V.I., & Suprunenko O.B. (1992). Dolia Mykhaila Rudynskoho (1887–1958). *Arkheolohiia*, 4, 91–100 (in Ukrainian).

Yefremov, S.O. (1997). *Shchodennyky, 1923–1929*. Kyiv: ZAT “Hazeta «RADA»”, 848 pp. (Seria “Memuary”). (in Ukrainian).

Institut arkhivoznavstva Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. F. 257 (Kolektsiia dokumentiv vchenykh Ukrainy, represovanykh u 30–50-kh rr. XX st.). 39 ark. (in Ukrainian).

Institut arkhivoznavstva Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. F. 257. Op. 5. Spr. 89. Ark. 1–4 (in Ukrainian).

Nestulia, O. (1991). Nevtomnyi doslidnyk pam’iatok Ukrainy (M.Ia. Rudynskiy). *Represovane kraieznavstvo*. Kyiv–Khmelnitskyi, 275–278 (in Ukrainian).

Pudovkina, A.S. [Yanenko, A.S.]. (2011). Naukovo-orhanizatsiina ta praktychna diialnist Mykhaila Yakovycha Rudynskoho pid chas roboty u Kyievi (1924–1934 rr.). *Pereiaslavika: naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka “Pereiaslav”*, 5(7), 216–219 (in Ukrainian).

Rudinskaja, E.Ja., & Rudinskaja, M.Ja. (1962). Arheolog M.Ja. Rudinskij. *Kraeved. zap. Ahtyrskij kraevedcheskij muzej*, 3, 82–89 (in Russian).

Suprunenko, O.B. (2007). *Z istorii arheolohichnykh doslidzhen na Poltavshchyni: Korotkyi narys*. Kyiv–Poltava, 124 pp. (in Ukrainian).

Khanko, V.M. (2003). Poltavskiy period zhyttievoi doli M. Rudynskoho (1917–1924 rr.) ta epistoliarrii yoho sestry Ie. Rudynskoi. *Poltavska Petliuriana: Materialy shostykh petliurivskykh chytan*, 5. Poltava, 191–224 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv Ukrainy. F. 166. Op. 4. Spr. 191 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv Ukrainy. F. 166. Op. 4. Spr. 192 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv Ukrainy. F. 539. Op. 3. Spr. 1425 (in Ukrainian).

Shovkoplyas, I.G. (1959). Rudinskij M.Ja. (1887–1958). *Kratkie soobshhenija Instituta arheologii AN USSR*, 8. Kiev, 175–178 (in Russian).

Стаття: надійшла до редакції 08.10.2016

прийнята до друку 01.11.2016

LETTERS OF MYKHAILO AND EUGENIA RUDYNSKY TO ACADEMICIAN SERGEI YEFREMOV
AS A SOURCE FOR THE HISTORY OF UKRAINIAN ARCHEOLOGY AND MUSEOLOGY

Oleksandr PRYN

*Archival Institute of Vernadsky National Library of Ukraine,
Volodymyrska Str., 62, 01033, Kyiv, Ukraine, e-mail: al_iskander@meta.ua*

This article is devoted to analyzis and publication of new archival sources on the history of Ukrainian archaeology and muzeology, which were previously unknown to the general public of researchers. They were received for preservation by the Archival Institute of Vernadsky National Library of Ukraine from the KGB archive.

In the article the correspondence of the famous Ukrainian archaeologist and museologist Mykhailo Rudynsky (1887–1958) and his sister Eugenia Rudynska (1885–1977), Ukrainian museologist to Academician Sergiy Yefremov (1876–1939) have been analyzed.

The total number of letters of Mykhailo and Eugenia Rudynsky to Sergiy Yefremov in the collection are 11 documents. They chronologically cover the period from August 7, 1923 to December 7, 1926. At the time and place ten of these letters relate to the Poltava life period and one – to the Kyiv one.

Thus, the main topics raised by Mykhailo and Eugeniya Rudynsky in theirs letters to Sergiy Yefremov are: folding and moving the ethnographic Poltava museum department and the struggle for the integrity of its collection, approval the charter of the Poltava Scientific Society of the Ukrainian Academy of Sciences and its current activities, processing of archive material of P. Mirny, V. Gorlenko, I. Tobilevich, archeological works on the territory of Poltava region, searching the work in museums and institutions of Kyiv, Dnipro, Kharkiv by Mykhailo Rudynsky, etc.

Attached to full-text article contained 10 letters which have been archaeography processed while maintaining stylistic features of author's language.

Key words: academician, Sergiy Yefremov, Mykhailo Rudynsky, Eugenia Rudynska, Poltava Scientific Society, Central Proletarian Museum of Poltava, Ukrainian Museum of History, archeological monument, museum.